

Les véndes d'Eivissa i Formentera: recorregut històric

per Joan Marí Cardona

Vénda és una paraula trasplantada a Eivissa i Formentera per alguns dels primers repobladors, procedents d'indrets de Catalunya on el seu ús era corrent. En lloc de significar torn d'una feina qualsevol, ací el mot prengué per extensió la idea de la rodalia on vivien un cert nombre de famílies a les quals era assignada una determinada activitat.

Malgrat el silenci documental dels segles XIII-XVI, cal suposar

que aleshores la paraula vénda ja era normal en el llenguatge popular, puix que en el segle XVII apareix documentada sense cap aclariment del significat, com a torn o tanda i com a extensió de terra. Així trobam, per exemple, la vénda d'una guarda del torrent de Cala de Bou (1650), la d'un capità de nau francès, a les Salines, que es queixava perquè li havien llevat la seua vénda de carregar sal (1675), unes terres de

Balansat de les quals es diu que són de la vénda de Rubió (1695), etc.

Al llarg del segle XVIII, les véndes d'Eivissa i Formentera es troben perfectament estructurades, i són preses com a punts de referència de diversitat de temes: pagament dels delmes i les primícies, actes organitzats per a la defensa, treballs en la construcció de temples, etc.

Cada quartó o cada vicaria tenia les véndes com a unitats de

Pla de Corona. Vénda del Pla (Santa Agnès). (Foto: J. Marí Cardona.)

comarques d'activitats humanes. La llunyania que separava alguna vènda de la pròpia vicaria podia ocasionar que fos agregada a una altra de més pròxima. Això succeí a la vènda de Benirràs, de Santa Eulàlia, agregada a la vicaria de Sant Miquel des del segle XVII; i a la vènda de Corona, del quartó de Balansat, assignada a la vicaria de Sant Antoni de Portmany, 1727.

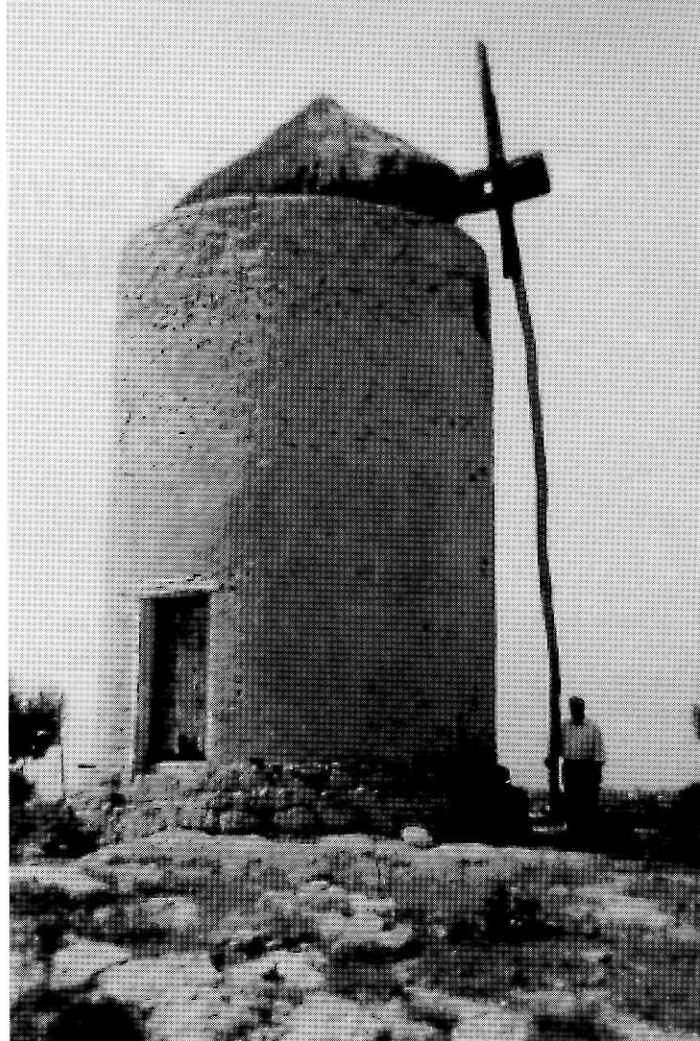
L'erecció de les segones vicaries de Portmany i de Santa Eulàlia, Sant Josep i Sant Joan (1727), fou una primera prova per a la unitat de les vèndes més antigues, perquè cada vicaria es trobà amb la necessitat d'organitzar les pròpies vèndes, prescindint del quartó i de la vicaria matriu.

La constitució de les parròquies (1785) motivà la definitiva desaparició de la unitat de les grans vèndes més antigues, perquè foren les parroquials les vèndes que des d'aleshores prengueren el protagonisme, en uns moments en què les tasques de la defensa l'anaven perdent fins a la desaparició total. La majoria dels antics noms de les vèndes es conserva a les parròquies matrius o a les filials. Del quartó de Portmany sols podem recordar quatre vèndes que han desaparegut del tot: del Cap Blanc, del Torrent, del Puig d'en Serra i de les Roques Males o del Vedrà dels Ribes i l'Alqueria.

Al llarg del segle XIX, gairebé les úniques vèndes que perduren són les parroquials, la major part aparegudes per a la construcció i el manteniment dels temples, per als empadronaments, la salpassa, les aportacions extraordinàries a obres parroquials, el nomenament dels obrers parroquials, etc. Això ha fet creure a algú que les vèndes eren de tipus exclusivament eclesiàstic, quan el seu origen propi fou el conjunt d'afers civils, eclesiàstics i militars del temps feudal.

Llevat dels ajuntaments no existeix avui cap estament social que pugui mantenir les vèndes, donant-los el contingut de diverses funcions administratives. Per això cal saludar amb plena satisfacció la iniciativa dels ajuntaments de Sant Francesc de Formentera, de Sant Joan de Labritja i de Sant Antoni de

Molí d'en Teuet. Vènda del Molí (Sant Ferran). (Foto: J. Marí Cardona.)

Portmany (aquest en projecte) de dividir en vèndes els corresponents termes municipals.

Pot acceptar-se com a normal que les noves vèndes municipals, preses de les parroquials, no coincideixin amb elles pel que fa a l'abast, i que fins i tot apareguin alguns noms nous. Al capdallà, algunes vèndes eclesiàstiques també foren modificades, en l'abast i en el nom, quan les circumstàncies ho exigien.

És d'esperar, no cal dir-ho, que les tres incipients divisions municipals mouran els dos ajuntaments restants a sumar-se, com més aviat millor, a la mateixa iniciativa. Tots junts, els cinc ajuntaments de fora, podran assegurar la vida de les vèndes, tan antigues i tan nostres, quan es troben a punt de desaparèixer de totes les parròquies pageses.

Cal recordar que moltes de les vèndes es varen anar subdividint en comarques més petites, al ritme del creixement de les famílies. Vegeu-ne dos exemples aclaridors:

Sant Miquel, tres vèndes: el Port, Rubió, Benirràs. La vènda del Port es dividí en dues parts: Dins el Port, el Pla Roig. Rubió

té també dues comarques: les Torres, Cals Planells. Vènda de Benirràs: Baix Camí (Benirràs), Dalt Camí (Albarqueta).

Sant Rafel, quatre vèndes: Forca (Forca, Cals Llobets, el Puig Blanc), el Fornàs (el Fornàs, Puig dels Planells), la Creu (la Creu, Cals Arabins), la Bassa Roja (la Bassa Roja, Cals Serres).

De vegades, les comarques d'una vènda s'han pres com a vèndes pròpies, i poden asseynalar un principi de subdivisions previstes. Ací, però, només són esmentades les vèndes tradicionals, sense afegir-los noms de rodalies secundàries. Us adonareu també que les parròquies s'han agrupat per quartons.

QUARTÓ DEL REI SANTA EULÀLIA Primera vicaria:

Vènda de Labritja, vènda de la Cala, vènda de Benirràs, vènda de Peralta, vènda d'Arabí, vènda de l'Església, vènda de la Cova dels Coloms, vènda de Cala Llonga.

Parròquia, 1785:

Vènda d'Arabí, vènda de l'Església, vènda de la Cova dels Coloms, vènda de Cala Llonga.

Véndes actuals:

Vénda d'Arabí, vénda de Cals Novells, vénda de l'Església, vénda de la Vila, vénda del Trull d'en Vic, vénda dels Coloms, vénda de Cala Llonga.

La vénda de Benirràs, que des de temps antic havia estat assignada a la vicaria de Sant Miquel, passà definitivament a formar part de la dita parròquia, 1785.

Les véndes de Labritja i de la Cala formaren la segona vicaria del quartó, Sant Joan (1727), i posteriorment la parròquia del mateix nom (1785). La vénda de la Cala fou assignada a la vicaria de Sant Vicent Ferrer (1827), després parròquia, 1933.

La vénda de Peralta constituí bàsicament el terme parroquial de Sant Carles; li fou afegit el Canar, que era una gaia de la vénda d'Arabí.

SANT JOAN

Segona vicaria del quartó, 1727:

Vénda de Labritja, vénda de la Cala.

Parròquia, 1785:

Vénda de Labritja, vénda de la Cala.

Véndes actuals:

Vénda del Pla de Labritja, vénda de Cals Vidals, vénda de Xarraca, vénda de Xarracó, vénda de Portinatx, vénda del Niu dels Corbs, vénda de Cals Ripolls, vénda de Cals Cavallers.

Véndes municipals:

Vénda del Murtar, vénda del Niu dels Corbs, vénda del Pla de Labritja, vénda de Cals Cavallers,

vénda de Cals Ripolls, vénda de Cals Vidals, vénda de Portinatx, vénda de Xarraca, vénda de Xarracó.

SANT VICENT FERRER

Vicaria, 1827:

Vénda de la Cala.

Parròquia, 1933:

Vénda de la Cala.

Véndes actuals:

Vénda de Cals Negres, vénda de l'Àguila.

Véndes municipals:

Vénda de Cals Negres, vénda de Cals Rierons, vénda de Cals Serres, vénda de Missa, vénda de l'Àguila, vénda de l'Almànguena, vénda del Port.

SANT CARLES

Parròquia, 1785:

Vénda de Peralta, vénda d'Arabí (el Canar).

Véndes actuals:

Vénda de Peralta, vénda del Figuerat, vénda de Morna, vénda d'Atzaró.

SANT LLORENÇ

Parròquia, 1785:

Vénda de Balàfia (extrem interior de la vénda de l'Església).

Véndes actuals:

Vénda de Balàfia, vénda de Canadella, vénda de Santa Llúcia (Santa Llòcia), vénda de Porrals, vénda del Codolar, vénda de Bellmunt, vénda de Safragell, vénda del Forn Blanc.

Véndes municipals:

Vénda del Boletar de Baix, vénda del Boletar de Dalt, vénda del Codolar, vénda del Forn Blanc, vénda de Balàfia de Baix, vénda de Balàfia de Dalt, vénda de Bellmunt, vénda de Canadella, vénda

de Porrals, vénda de Safragell, vénda de Santa Llòcia de Dalt, vénda de Santa Llòcia de Baix.

QUARTÓ DE BALANSAT

SANT MIQUEL

Vicaria del quartó:

Vénda del Port, vénda de Rubió, vénda d'Albarca, vénda de Corona, vénda de Benirràs (de Santa Eulàlia).

Parròquia, 1785:

Vénda del Port, vénda de Rubió, vénda de Benirràs (de Santa Eulàlia).

Véndes actuals:

Vénda del Port, vénda de Rubió, vénda de Benirràs (de Santa Eulàlia).

Véndes municipals:

Vénda del Port, vénda de Rubió, vénda de Benirràs.

SANTA GERTRUDIS

Parròquia, 1785: extrems interiors de les véndes de Balansat:

Vénda del Port, vénda de Rubió. Extrems interiors de véndes de Santa Eulàlia:

Vénda de Benirràs, vénda de l'Església, vénda de la Cova dels Coloms, vénda de Cala Llonga.

Extrem interior del Pla de Vila: Vénda de Santa Maria.

Véndes actuals:

Vénda del Poble, vénda de Cals Ramons, vénda de Parada, vénda de Cals Serres, vénda de Fruitera, vénda de Santa Maria, vénda de Can Llätzer, vénda de Cals Savions, vénda de la Picassa.

SANT MATEU

Parròquia, 1785:

Vénda d'Albarca, vénda de Rubió (porció), vénda del Cap Blanc (porció).

Véndes actuals:

Vénda del Pla d'Albarca, vénda de la Noguera, vénda de Can Miquel Cires, vénda del Racó d'Alcalà, vénda de Benimaimó, vénda de Besora, vénda de Cals Turs.

SANTA AGNES

Parròquia, 1785:

Vénda de Corona, vénda del cap Blanc (porció).

Véndes actuals:

Vénda del pla de Corona, vénda de les Rotes, vénda de Sant Gelibert.

QUARTÓ DE PORTMANY

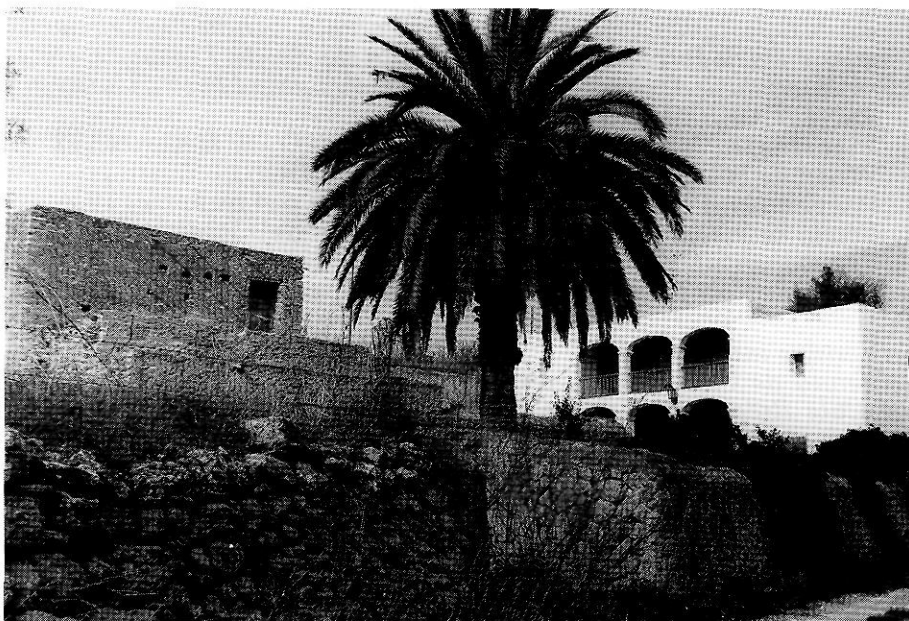
SANT ANTONI

Primera vicaria:

Vénda de la Talaiassa, vénda del Puig d'en Serra, vénda de

Mare de Déu del Pilar. Vénda de l'Església. (Foto: J. Mari Cardona.)

D'esquerra a dreta, can Guerso, vènda de Dellà Torrent (Sant Agustí), i torre del Carregador, vènda de la Torre (Sant Francesc de Paula). (Fotos: J. Mari Cardona.)

Benimussa, vènda de les Roques Males, vènda del Torrent, vènda del Cap Blanc.

Vèndes de 1727:

Vènda del Cap Blanc, vènda del Torrent, vènda de Corona (de Balansat).

Parròquia, 1785:

Vènda del Cap Blanc, vènda del Torrent.

Vèndes del segle XIX:

Vènda de la Raval, vènda de Cals Ramons, vènda de la Vorera, vènda del Pla, vènda de Buscastell, vènda del Puig dels Bessons, vènda del Puig dels Macians, vènda del Puig dels Bernats.

Vèndes actuals:

Vènda de la Raval, vènda dels Ramons, vènda de la Vorera, vènda del Pla, vènda de Buscastell, vènda de Forada, vènda dels Bessons, vènda del Pla, vènda dels Macians, vènda dels Bernats.

El terme de Sant Josep, segona vicaria de Portmany, fou constituït amb les vèndes de la Talaia, del Puig d'en Serra, de Benimussa i de les Roques Males (1727). El fet que només restassin dues vèndes a la vicaria matriu de Sant Antoni assenyalava que eren les més poblades, mentre que les altres quatre s'anaven poblant. Tot i així, la vènda de Corona, del quartó de Balansat, des d'aleshores fou assignada a la vicaria de Sant Antoni.

Posteriorment, en constituir-se els termes parroquials, les parts més interiors de la vènda del Cap Blanc

passaren a Sant Mateu (vènda de Benimaimó) i a Sant Rafel (vènda de la Bassa Roja). La vènda del Torrent també cedí a Sant Rafel la porció més interior, que prengué el nom de vènda de la Creu.

SANT JOSEP

Segona vicaria del quartó, 1727:

Vènda de Benimussa, vènda de la Talaia, vènda del Puig d'en Serra, vènda de les Roques Males.

Vèndes de 1730:

Vènda de Cals Marins, vènda de Davall la Serra, vènda de Cals Serres, vènda del Pou del Ginebre, vènda del Vèdrà dels Ribes i l'Alqueria, vènda de Benimussa.

Aquesta divisió en sis vèndes fou provisional, i obeïa a la necessitat d'haver-n'hi una a treballar cada dia de la setmana a l'obra de la construcció del temple. És una mostra palesa de la formació de vèndes com a tornos de determinades activitats.

En instituir-se les parròquies (1785), la vènda del Puig d'en Serra i la de les Roques Males o del Vèdrà dels Ribes i l'Alqueria, i una petita porció de la de Benimussa passaren a Sant Agustí.

Parròquia, 1785:

Vènda de la Talaia, vènda del Puig d'en Serra, vènda de Benimussa.

Vèndes actuals:

Vènda de la Talaia, vènda de Cals Marins, vènda de Cals Serres, vènda de Benimussa.

MARE DE DÉU DEL CARME

Parròquia, 1933:

Vènda de Cals Marins (una part), vènda del Racó, Sant Jordi (porció), vènda del Racó, Sant Francesc (porció).

Vèndes actuals:

Vènda dels Cubells, vènda de Cala d'Hort, vènda de la Flota de Cals Marins, vènda de Davall la Serra.

SANT AGUSTÍ

Parròquia, 1785:

Vènda del Vèdrà dels Ribes i l'Alqueria o de les Roques Males, vènda de Benimussa (porció).

Vèndes actuals:

Vènda de Deçà Torrent, vènda de Dellà Torrent.

QUARTÓ DE LES SALINES

SANT JORDI

Vicaria del quartó:

Vènda de l'Horta o dels Horts, vènda de Cals Costes, vènda del Racó (del Jondal).

La part de la vènda de l'Horta més pròxima a Vila, que incloïa el puig dels Molins i les Figueretes, en fer-se la divisió parroquial, passà a Sant Cristòfol, ajut de Sant Pere.

Amb la part meridional de les vèndes de Cals Costes i del Racó del Jondal fou constituït el terme parroquial de Sant Francesc de Paula.

Parròquia, 1785:

Vènda de Cals Costes, vènda de l'Horta, vènda del Racó (del Jondal).

Véndes actuals:

Vénda de Cals Costes, vénda de l'Horta, vénda del Racó (del Jondal).

SANT FRANCESC DE PAULA Parròquia, 1785:

Vénda de calcs Costes (part de migjorn), vénda del Racó (part de migjorn).

Véndes actuals:

Vénda de la Canal, vénda de la Revista, vénda de la Torre (del Carregador), vénda de Can Llaudis, vénda del Codolar, vénda del Racó.

PLA DE VILA

MARE DE DÉU DE JESÚS

Vicaria del Pla de Vila

Vénda de Santa Maria, vénda del Fornàs, vénda de Forca, vénda de l'Horta.

Les parts més interiors de Forca i del Fornàs foren cedides a la parròquia de Sant Rafel, on els seus noms s'han conservat.

Les parts més pròximes a Vila passaren a l'ajut parroquial de Sant Cristòfol, on els noms de les véndes antigues varen desaparèixer i mai no foren substituïts per altres, perquè mai no hi ha gué véndes.

La part interior de Santa Maria passà a Santa Gertrudis, i se'n conserva el nom.

Amb la part de la vénda de l'Horta que ja es mencionava com la vénda del Puig d'en Valls, i una porció de Sant Cristòfol, es constituí als nostres dies el terme de Santa Maria Mare de Déu.

Parròquia, 1785:

Vénda de Santa Maria, vénda de l'Horta, vénda de Cala Llonga (del Pla de Vila).

Véndes actuals:

Vénda de Santa Maria, vénda de Can Cirer, vénda de l'Horta (una part), vénda de les Torres, vénda de Cala Llonga, vénda de la Marina.

SANT RAFEL

Parròquia, 1785: extrems interiors de véndes del Pla de Vila:

Vénda de Forca, vénda del Fornàs.

Extrems interiors de véndes de Portmany:

Vénda del Cap Blanc, vénda del Torrent.

Véndes actuals:

Vénda de Forca, vénda del Fornàs, vénda de la Bassa Roja, vénda de la Creu

SANT CRISTÒFOL

Ajut parroquial de Sant Pere, 1785:

Vénda de l'Horta, de Sant Jordi (una porció), vénda del Fornàs (extrem pròxim a Vila), vénda de Forca (extrem pròxim a Vila).

Actualment no hi ha véndes.

SANTA MARIA MARE DE DÉU

Parròquia, 1985:

Vénda del Puig d'en Valls, Sant Cristòfol (part).

Actualment no hi ha véndes.

FORMENTERA

SANT FRANCESC XAVIER

Primera vicaria de l'illa, 1727:

Vénda de Porto-salè o de la Punta de la Gavina, vénda de les

vénda del Cap (de Barbaria), vénda de Can Parra, vénda de Cala Saona.

Véndes municipals:

Vénda de Porto-salè, vénda de la Miranda i Cala Saona, vénda del Cap (de Barbaria), vénda dels Brols, vénda del Pi del Català, vénda del Ca Marí i Migjorn (part de migjorn).

MARE DE DÉU DEL PILAR

Segona vicaria de l'illa, 1784:

Vénda de la Mola.

Parròquia, 1785:

Vénda de la Mola.

Véndes actuals:

Vénda de l'Església, vénda del Far, vénda del Torrent Fondo, vénda de la Talaia, vénda de

Ca n'Esperança, vénda de Cals Turs (Sant Mateu). (Foto: J. Marí Cardona.)

Roques o de Punta Prima, vénda del Pi del Català, vénda del Cap de Barbaria, vénda de la Mola, vénda de les Mesquites (esporàdica).

La vénda de la Mola és el terme que es destinà a la segona i fugaç vicaria de la Mare de Déu del Pilar (1784), tot seguit parròquia, 1785.

La vénda de les Roques fou assignada com a terme parroquial a Sant Ferran.

Parròquia, 1785:

Vénda de Porto-salè, vénda del Pi del Català, vénda del Cap (de Barbaria).

Véndes actuals:

Vénda de Porto-salè, vénda de la Raval, vénda de la Miranda, vénda de la Savina, vénda dels Brols, vénda del Pi del Català,

les Clotades, vénda de la Cala i el Monestir.

Véndes municipals:

Vénda del Monestir, vénda de la Talaia, vénda de les Clotades, vénda del Carnatge.

SANT FERRAN

Parròquia, 1785:

Vénda de les Roques o de Punta Prima.

Véndes actuals:

Vénda de les Roques, vénda de Punta Prima i l'Estany, vénda del Molí (d'en Teuet).

Véndes municipals:

Vénda de les Roques, vénda de la Punta, vénda de les Salines, vénda del Molí i l'Estany, vénda del Ca Marí i Migjorn (part de tramuntana).

JOAN MARÍ CARDONA